

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ПЕРЕЯСЛАВІ

**ТЕОРЕТИЧНА І ДИДАКТИЧНА
ФІЛОЛОГІЯ**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

**Серія «Педагогіка»
Серія «Філологія»**

ВИПУСК 41

Переяслав – 2026

ББК 80я 43
УДК 80 (082)
Т 33

ЗАСНОВНИК

Університет Григорія Сковороди в Переяславі

**Свідоцтво про державну реєстрацію:
КВ № 25485 – 15425 ПР від 24.03.2023 р.**

Наказами Міністерства освіти і науки України № 1543 від 20.12.2023 р. та № 220 від 21.02.2024 р. відповідно до рішення Атестаційної колегії Міністерства освіти і науки України збірник наукових праць «Теоретична і дидактична філологія» внесений до **Переліку фахових видань України, категорія «Б»**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ ЗБІРНИКА

ФІЛОЛОГІЯ

Левченко Тетяна Миколаївна, головний редактор, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української лінгвістики та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Тютюнник Оксана Михайлівна, відповідальний секретар, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Калько Валентина Володимирівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри українського мовознавства і прикладної лінгвістики Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького, Україна

Новікова Ольга Олександрівна, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри соціально-гуманітарних дисциплін Донецького державного університету внутрішніх справ, Україна

Семашко Тетяна Федорівна, доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри журналістики та мовної комунікації Національного університету біоресурсів та природокористування України, Україна

Бродюк Юлія Миколаївна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Леточа Любов Петрівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Скляренко Олена Богданівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Блахак Борис, магістр гуманітарних наук, доктор філології, Інститут німецьких студій, факультет лінгвістики, літератури та культурології, Університет Регенсбурга, Німеччина

Бйорн Ротштайн, професор кафедри німецької лінгвістики та лінгводидактики, факультет філології, Рурський університет, Бохум, Федеративна Республіка Німеччина

ПЕДАГОГІКА

Кулик Олена Дмитрівна, головний редактор, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української лінгвістики і методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Пангелова Марія Борисівна, відповідальний секретар, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Онищенко Наталія Петрівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри загальної педагогіки і педагогіки вищої школи Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Токмань Ганна Леонідівна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української і зарубіжної літератури та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Усенко Неля Олександрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов і перекладу Національного університету біоресурсів і природокористування України, Україна

Костик Євгенія Володимирівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Ненько Юлія Петрівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри професійної мовної комунікації Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, Україна

Овсієнко Людмила Миколаївна, доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри української мови факультету української філології, культури і мистецтва Київського університету імені Бориса Грінченка, Україна

Овчарук Оксана Василівна, доктор педагогічних наук, професор, завідувач відділом компаративістики інформаційно-освітніх інновацій Інституту цифровізації освіти Національної академії педагогічних наук України, Україна

Щерба Наталія Сергіївна, доктор педагогічних наук, доцент, доцент кафедри міжкультурної комунікації та іншомовної освіти Житомирського державного університету імені Івана Франка, Україна

Христич Ніна Сергіївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Сердюк Наталія Юрївна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної філології, перекладу та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Юрійчук Наталія Дмитрівна, кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри української лінгвістики та методики навчання Університету Григорія Сковороди в Переяславі, Україна

Антокі Діана, хабілітований доктор, доцент, проректор з наукової роботи Державного педагогічного університету імені Іона Крянге, м. Кишинів, Республіка Молдова

*Рекомендовано Вченою радою
Університету Григорія Сковороди в Переяславі
(протокол № 8 від 25 березня 2026 року)*

Т 33 **Теоретична і дидактична філологія** : збірник наукових праць. Переяслав (Київська обл.) : Домбровська Я. М., 2026. Випуск 41. 334 с.

До збірника ввійшли статті з актуальних питань педагогіки та філології.

Для науковців, аспірантів і студентів.

За зміст і якість поданих матеріалів відповідальність несуть автори. Підготовка до публікації, що проводиться редакційною колегією, полягає в доведенні до стандартів, прийнятих у межах видання.

ISSN 2309-1517(Print)

ISSN 2415-3656 (Online)

Key title: Teoretică și didactică filologie

Abbreviated key title: Teor. didakt. filol.

© Університет Григорія Сковороди
в Переяславі, 2026

УДК 811.161.2'367.624:81'373.43

DOI: <https://doi.org/10.31470/2309-1517-2026-41-246-259>**Лариса КАРДАШ**

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української
лінгвістики та методики навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Larysa KARDASH

Ph.D. in Philological Sciences,
Associate Professor, Associate
Professor of the Department of
Ukrainian Linguistics and Methods
of Learning Ukrainian Hryhorii
Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID: orcid.org/0000-0002-2098-0240**Олена КУЛИК**

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри української
лінгвістики і методики навчання
Університету Григорія Сковороди
в Переяславі

Olena KULYK

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Head of the Department
of Ukrainian Linguistics and
Teaching Methods Hryhorii
Skovoroda University in Pereiaslav

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9116-4403>**Людмила ОВСІЄНКО**

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри української мови
Факультету української філології,
культури і мистецтва
Київського столичного університету
імені Бориса Грінченка

Liudmyla OVSIENKO

Doctor of Pedagogical Sciences,
Professor, Professor at the Ukrainian
Language Department of Faculty of
Ukrainian Philology, Culture and Art
Borys Grinchenko Kyiv
Metropolitan University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8450-7305>

Бібліографічний опис статті: Кардаш, Л., Кулик, О., Овсієнко, Л. (2026).
Типологія видових опозицій багатозначних дієслів у сучасній українській
мові. *Theoretical and didactic philology*, doi: <https://doi.org/10.31470/2309-1517-2026-41-246-259>

ТИПОЛОГІЯ ВИДОВИХ ОПОЗИЦІЙ БАГАТОЗНАЧНИХ ДІЄСЛІВ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено комплексному аналізу лексико-граматичної категорії аспектуальності українського дієслова крізь призму його полісемантичної структури. Актуальність дослідження зумовлена наявністю суперечливих поглядів на природу видової опозиції та статус префіксальних утворень, які в сучасній лінгвістиці трактуються і як видові пари, і як окремі лексеми. Наукова розвідка ґрунтується на теоретичному фундаменті праць провідних

вітчизняних (О. Потебні, В. Русанівського, І. Вихованця, К. Городенської, А. Загнітка) та зарубіжних лінгвістів, що дозволило переосмислити категорію виду як нерозривну єдність граматичного значення та лексичної семантики.

У статті обґрунтовано, що функціонування видових кореляцій безпосередньо детермінується багатозначністю дієслова. Встановлено, що кожен лексико-семантичний варіант (ЛСВ) у структурі полісемантичної лексеми може мати індивідуальну видову характеристику, що робить видову пару відношенням не між словами в цілому, а між їхніми конкретними значеннями. Особливу увагу приділено механізмам перфективізації та імперфективізації, зокрема ролі префіксів як поліфункціональних засобів, здатних змінювати вид дієслова при збереженні його лексичної тотожності.

Авторами виокремлено та детально описано кілька моделей відтворення. Перша модель охоплює випадки повного збігу видових пар в усіх ЛСВ (наприклад, *гриміти* – *прогриміти*), що свідчить про функціонування видових префіксів. Друга, більш розгалужена модель, ілюструє диференціацію значень, де один ЛСВ утворює видову пару, а інший залишається у статусі *imperfectum tantum* через неграничний характер дії. Окремо проаналізовано складні типи кореляцій, що поєднують синонімічну префіксацію з вторинною суфіксальною імперфективізацією (*засвідчити* – *засвідчувати*), що доводить функційну надмірність та водночас високу точність української дієслівної системи.

Доведено, що вибір префікса для утворення видової пари часто залежить від конкретного контекстуального значення слова. Результати дослідження мають практичне значення для вдосконалення лексикографічної практики, зокрема для структурування словникових статей багатозначних дієслів, а також для поглибленого вивчення закономірностей сучасної української мови.

Ключові слова: категорія виду, видова пара, лексико-семантичний варіант (ЛСВ), полісемія дієслова, перфективізація, імперфективізація, чистовидовий префікс, граматичне значення, лексичне значення, дієслівна парадигматика.

TYPOLOGY OF ASPECTUAL OPPOSITIONS OF POLYSEMANTIC VERBS IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

The article provides a comprehensive analysis of the lexicogrammatical category of aspectuality in the Ukrainian verb through the prism of its polysemantic structure. The relevance of the study is predetermined by the existence of controversial views regarding the nature

of aspectual opposition and the status of prefixal formations, which in modern linguistics are interpreted both as aspectual pairs and as separate lexemes. The scholarly inquiry is based on the theoretical foundation of works by prominent domestic (O. Potebnia, V. Rusanivskyi, I. Vykhovanets, K. Horodenska, A. Zahnitko) and foreign linguists, which allowed for a re-evaluation of the category of aspect as an indissoluble unity of grammatical meaning and lexical semantics.

The paper substantiates that the functioning of aspectual correlations is directly determined by the polysemy of the verb. It is established that each lexico-semantic variant (LSV) within the structure of a polysemantic lexeme can possess an individual aspectual characteristic, rendering the aspectual pair a relationship not between words as a whole, but between their specific meanings. Particular attention is paid to the mechanisms of perfectivization and imperfectivization, specifically the role of prefixes as polyfunctional tools capable of altering the verbal aspect while maintaining its lexical identity.

The author identifies and describes in detail several models of aspect formation. The first model covers cases of complete correspondence of aspectual pairs across all LSVs (e.g., hrymity – prohrymity / to thunder), indicating the functioning of aspectual prefixes. The second, more bifurcated model, illustrates the differentiation of meanings where one LSV forms an aspectual pair, while another remains in the status of imperfectum tantum due to the non-terminative nature of the action (e.g., braty / to take, tsyvisty / to bloom, kysnuty / to sour). Complex types of correlations that combine synonymous prefixation with secondary suffixal imperfectivization (zasvidchyty – zasvidchuvaty / to certify) are analyzed separately, proving the functional redundancy and simultaneously the high precision of the Ukrainian verbal system.

It is proven that the choice of a prefix for forming an aspectual pair often depends on the specific contextual meaning of the word. The results of the study hold practical significance for improving lexicographical practice, particularly for structuring dictionary entries of polysemantic verbs, as well as for the in-depth study of the patterns of modern media discourse and the methodology of teaching the Ukrainian language.

Key words: *category of aspect, aspectual pair, lexico-semantic variant (LSV), verbal polysemy, perfectivization, imperfectivization, purely aspectual prefix, grammatical meaning, lexical meaning, verbal paradigmatics.*

Постановка проблеми. Категорія аспектуальності належить до найскладніших сегментів дієслівної морфології, оскільки вона функціює на перетині

граматики, словотвору та семантики. Попри тривалу історію вивчення видової пари, у сучасному мовознавстві залишається дискусійним статус префіксальних утворень, які часто баланують на межі формотворення та лексичної деривації. Особливої гостроти ця проблема набуває при аналізі багатозначних дієслів, де кожен лексико-семантичний варіант (ЛСВ) може демонструвати специфічну аспектуальну активність. Необхідність теоретичного осмислення того, як полісемія впливає на конфігурацію видових опозицій і зумовлює потребу в побудові чіткої типології цих відношень.

Поняття видової пари є центральним для дієслівної парадигматики, проте в площині теоретичного осмислення та практичного аналізу воно зберігає значний дискусійний потенціал. Суперечливість поглядів на природу аспектуальних опозицій вимагає перегляду традиційних підходів до визначення видової тотожності. Розбіжності в поглядах щодо видової опозиції стосуються як імперфективних, так і перфективних пар, що дає підстави трактувати дієслова на кшталт *спінути* – *оспінути*, *кричати* – *закричати* і як видові пари, і як окремі лексеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичний фундамент для вивчення категорії виду та аспектуальності українського дієслова закладено у фундаментальних розвідках представників українського мовознавства (О. О. Потебні, О. С. Мельничука, В. М. Русанівського, І. Р. Вихованця, К. Г. Городенської, А. П. Загнітка, Л. М. Колібаби, В. М. Фурси та ін.). Концептуальні засади категорії виду отримали подальший розвиток у працях західноєвропейських та американських дослідників, зокрема А. Баретсена, В. Броя та З. Вендлера.

Мета статті – комплексне дослідження та систематизація типів видових опозицій багатозначних дієслів у сучасній українській мові.

Виклад основного матеріалу. Загально визнано, що видові пари дієслова утворюються шляхом

імперфективації, перфективації та суплетивізму. Вважається, що виникнення видових кореляцій є регулярним результатом процесу імперфективації, оскільки дієслова, що становлять імперфективну видову пару, мають тотожне лексичне значення: *закрити* – *закривати*; *підписати* – *підписувати*; *кинути* – *кидати*.

Натомість кваліфікація видових пар, утворених шляхом перфективації, не отримала однозначного тлумачення. Більшість таких пар виводиться за межі видових як такі, що не відповідають семантичному критерію, тобто містять, крім видових значень, додаткові змістові відтінки (А. П. Загнітко, Л. М. Колібаба, В. М. Фурса та ін.) [2; 5; 9]. Водночас існує чимало праць, у яких співвідносні парні форми доконаного й недоконаного виду – за відсутності розбіжностей у лексичних значеннях – розглядаються як форми одного й того самого дієслова, незалежно від того, чи вони утворені шляхом імперфективації, чи є префіксальними дієсловами доконаного виду від відповідних безпрефіксальних форм недоконаного виду (А. П. Грищенко, М. І. Калько, М. Я. Плющ та ін.) [8; 4; 6].

Близько 90% дієслівної лексики становлять префіксальні утворення. Як відносно автономні морфеми, префікси мають власну парадигматичну та синтагматичну структури (К. Г. Городенська, В. І. Задорожний, Л. М. Колібаба) [1; 3; 5]. Префікс може змінювати вид дієслова, зберігаючи лексичне значення: *кип'ятити* – *закип'ятити чайник*; не змінюючи виду, змінювати лексичне значення дієслова: *купити стіл* – *викупити з полону*; одночасно змінювати вид і лексичне значення дієслова: *писати* – *дописати кілька рядків у листі*. Те, що формотворення і видотворення здійснюються одними й тими самими засобами, свідчить не про стирання меж між розглянутими поняттями, а про поліфункційність мовних засобів, зокрема префіксів.

Префікс, який приєднується до дієслова в одному значенні, може не поєднуватися з ним, коли воно виражає інше значення. Наприклад, дієслово *схилити* у значенні *схилити гілки* може поєднуватися з префіксами *при-*, *на-*, але воно не поєднується з названими префіксами у значенні *схилити до втечі*; у значенні *закинути м'яч у кошик* дієслово *закинути* поєднується з префіксами *в-*, *пере-*, *від-* тощо, але у значенні *закинути навчання* утворення інших префіксальних форм є неможливим.

Функціонування видових кореляцій дієслова безпосередньо зумовлене його полісемантичною структурою, водночас специфіка перфективного видотворення детермінується характером префіксації. Багатозначна лексема охоплює кілька семантичних центрів, кожен із яких здатен слугувати базисом для формування окремої видової пари. Лексикографічний аналіз дієслівної підсистеми дає підстави стверджувати, що полісемія є іманентною властивістю дієслова, тоді як моносемантичні одиниці становлять незначний виняток. У видові відношення багатозначні дієслова вступають не як цілісні лексико-семантичні одиниці, а як сукупність диференційованих, хоча й генетично споріднених значень.

Більшість дієслівних слів складається з ієрархічно організованих лексико-семантичних варіантів (ЛСВ), тобто вони є багатозначними лексемами. Увага мовознавців давно була зосереджена на тому факті, що утворення видових пар за допомогою префіксів має індивідуальний характер. У видовому плані кожного конкретного дієслова, незалежно від кількості ЛСВ у його структурі, може бути лише одна видова відповідність, а може бути стільки, скільки він має ЛСВ, також дієслово може бути одновидовим у частині своїх значень.

Аналітичний огляд матеріалу дозволив виокремити дві магістральні моделі видотворення, у структурі яких виділено окремі підтипи (підмоделі), що диференційовано залежно від характеру семантико-граматичної кореляції

ЛСВ. Наприклад, двозначне дієслово *гриміти* і в значенні «утворювати гучні звуки. *Грім гримить*» (ЛСВ 1), і в значенні «мати широку популярність. *Слава гримить*» (ЛСВ 2) утворює видову пару з дієсловом *прогриміти*: *Грім гримить* – *Грім прогримів*; *Слава гримить* – *Слава прогриміла*. Результати проведеного аналізу свідчать про абсолютну ідентичність значень дієслів *гриміти* та *прогриміти* в обох лексико-семантичних варіантах, що підтверджено наведеними контекстами. ЛСВ 1. «**Гримить** (пор. прогримів) експрес на перегоні, мигтять пунктирами вагони» (П. Перебийніс); «**Прогриміло** (пор. гримить) механічне «Обережно, двері зачиняються» і поїзд рушив» (Я. Станіславський). ЛСВ 2. «Бойова слава козацтва **гриміла** (пор. прогриміла) протягом майже трьох століть» («День», 26.10.2023); «Унікальні і неповторні: сім обладунків, слава яких **прогриміла** (пор. гриміла) на весь світ» («Фокус», 30.10.2024).

Отже, наведені приклади доводять, що дієслова *гриміти* та *прогриміти* є взаємозамінними принаймні в контекстах із дієсловами минулого часу, а префікс, що відрізняє одне дієслівне слово від іншого, є видовим.

До цієї моделі видотворення належать дієслова *калічити* – *покалічити* (*нівечити* – *знівечити*), *бажати* – *побажати*, *копіювати* – *скопювати*, *гноїти* – *згноїти*, *дарувати* – *подарувати*, *комбінувати* – *скомбінувати* та ін. Представлена модель є найпростішою для утворення видових відповідностей у двозначному дієслові. Подібні кореляції можуть формуватися не лише серед двозначних, а й серед дієслів із більш розгалуженою системою значень (*плямувати* – *заплямувати*, *дарувати* – *подарувати* та ін.), хоча необхідно зазначити, що випадки, коли багатозначне дієслово всіма своїми значеннями входить в одну видову кореляцію, трапляються рідко.

Другий тип моделі відрізняється від попередньої лише тим, що дієслово недоконаного виду співвідноситься в усіх своїх ЛСВ не з одним, а з двома чи трьома

префіксальними словами. Розглянемо дієслово *гріти*, яке і в першому, і в другому ЛСВ співвідноситься з дієсловами *нагріти* та *зігріти*: *гріти* – *нагріти* / *зігріти*. ЛСВ 1. «Господиня поставила обід і почала **гріти** (пор.: *нагріти* / *зігріти*) *борц на плиті*» (Панас Мирний). ЛСВ 2. «Думка про скорі повернення додому продовжувала **гріти** (пор.: *нагріти* / *зігріти*) *йому серце в далекій дорозі*» («Тиждень», 17.12.2022); «Твоє слово мене **гріє** (пор.: *нагріло* / *зігріло*) *сильніше за будь-яке багаття*» (Люко Дашвар).

Отже, дієслово *гріти* належить до першої моделі видотворення, проте його особливістю є те, що в усіх ЛСВ воно може співвідноситися не з одним, а з двома словами. Модель характеризується тим, що у дієслів, які до неї належать, поряд із префіксальними кореляціями утворюється суфіксальна видова відповідність, яка ніби надбудовується над відповідними префіксальними кореляціями.

Окремої уваги потребує модель видотворення, що характеризується поєднанням префіксальних засобів із наступною суфіксальною імперфективацією, яка виступає додатковим ланцюгом у парадигмі дієслівної кореляції. Зазначений тип деривації доцільно простежити на прикладі українського дієслова *славити*. Лексеми *славити* та *прославити* перебувають у видовій кореляції в межах обох ЛСВ, однак перфективний член опозиції – *прославити* – вступає в додаткову взаємодію із суфіксальним дієсловом *прославляти*. Зокрема, у ЛСВ 1 (зі значенням «поширювати відомості, робити відомим») фіксуємо вживання: «Народні співці продовжували **славити** (пор. *прославити*) *подвиги героїв*» («Високий Замок», 18.01.2024). У такий спосіб суфіксальне утворення постає додатковою ланкою в аспектуальній системі багатозначного дієслова, формуючи розгалужений видовий ланцюг.

До аналізованої моделі видотворення багатозначного дієслова належать видові пари, лексико-семантичні

варіанти яких співвідносяться один з одним у всіх значеннях. Це досить рідкісна та найбільш елементарна модель, що доводить існування видових префіксів, оскільки рівноправними визнаються пари, утворені як суфіксальним, так і префіксальним способами: *кутати* – *закутати*, *закутати* – *закутувати*; *милити* – *намилити*, *намилити* – *намилювати* та ін.

До другої моделі належить велика група двозначних слів, один ЛСВ яких не має видової співвідносності, тобто є одновидовим, а другий ЛСВ утворює видові пари за типами, представленими в першій моделі. Відповідно до ієрархії ЛСВ, що складають словникову статтю дієслова, перший підвид другої моделі поділяється на дві групи. Це зумовлено тим, що одні двозначні дієслова в першому ЛСВ є одновидовими, а в другому – утворюють видову пару; інші ж дієслова, навпаки, у першому ЛСВ вступають у видову кореляцію, а в другому залишаються одновидовими.

Ця модель представлена, наприклад, дієсловом *брати*. Перший ЛСВ – «мати початок, виникати» (про річку, дорогу) – дієслово *брати* є одновидовим, і від нього неможливо утворити форму семантичного варіанта із тотожним значенням. Це підтверджує приклад: «*Дніпро бере* (не можна: *візьме* у значенні факту виникнення) *свій початок на Валдайській височині*» («Фокус», 28.04.2024). Тут дієслово описує постійну ознаку, що виключає категорію завершеності. Те саме дієслово вступає у видову кореляцію у другому ЛСВ – «приймати що-небудь, захоплюючи рукою або знаряддям», напр.: «*Андрійко звик брати* (пор.: *взяти*) *книжки в бібліотеці щотижня*» (В. Рутківський).

Варто зауважити, що в межах другого ЛСВ префіксальні кореляції нерідко супроводжуються формуванням суфіксальних видових пар. Таку комбіновану модель видотворення ілюструє дієслово *свідчити*, яке допускає паралельне існування обох типів

аспектуальних відповідників. У першому ЛСВ – «бути доказом чого-небудь, підтверджувати щось» – дієслово *свідчити* видової пари не має (є одновидовим). Проте у другому ЛСВ – «давати офіційні свідчення, завіряти документ» – воно співвідноситься з доконаним видом *засвідчити*. В цьому підтипі від дієслова *засвідчити* утворюється ще й суфіксальне дієслово недоконаного виду *засвідчувати*. Отже, дієслово доконаного виду *засвідчити* співвідноситься за видом одразу з двома дієсловами недоконаного виду: *свідчити* та *засвідчувати*.

Наступним різновидом є дієслова, які у другому ЛСВ співвідносяться з двома і більше префіксальними словами. Цю модель можна представити на прикладі дієслова *римувати*. Перший ЛСВ – «мати співзвучні закінчення (про слова, рядки)» – дієслово *римувати* є видово не співвідносним (одновидовим), напр.: *Ці слова римуються між собою. Рядки та піввірші римуються різноманітно, рима завжди точна* (не можна сказати: *заримувалися* чи *зримувалися* різноманітно, оскільки йдеться про постійну властивість тексту). Другий ЛСВ – «поєднувати слова за співзвучністю закінчень, створювати рими» – те саме дієслово *римувати* співвідноситься і з дієсловом *заримувати*, і з дієсловом *зримувати*. Отже, префікси *за-* та *з-* у цьому випадку є синонімічними та взаємозамінними. Ілюстрацією зазначеної моделі слугують контекстуальні приклади, що засвідчують взаємозамінність префіксальних формантів: «*Я римував* (пор.: заримував / зримував) *твоє ім'я з грозою...*» (М. Вінграновський); «*У моєму вірші необхідно заримувати* (пор.: римувати / зримувати) *слово тверезість*» («Високий Замок», 12.02.2023). Наведені текстові фрагменти демонструють, що префікси *за-* та *з-* у цьому випадку виконують суто граматичну функцію, не вносячи додаткових лексичних відтінків у семантику дієслова.

Наступним різновидом другої моделі є дієслова, які в одному зі своїх значень залишаються одновидовими, а в іншому – вступають у складні видові зв'язки з кількома префіксальними словами, від яких, своєю чергою, можливе утворення вторинних імперфективних дієслів. Яскравим прикладом цієї моделі є дієслово *цвісти*. У першому лексико-семантичному варіанті – «перебувати в періоді розквіту, успіху, здоров'я» – це дієслово функціонує як *imperfectum tantum* (одновидове). Воно описує тривалий стан, який за своєю природою не передбачає часової межі чи завершеності, напр.: «У ту епоху культура та мистецтво продовжували *цвісти*» («Детектор медіа», 13.04.2025). Спроба вжити тут форму семантичного варіанта (*зацвісти* чи *відцвісти*) призвела б до зміни семантики або стилістичної недоречності.

Водночас у другому значенні – «розпускання бутонів, період цвітіння, покриття квітами» – дієслово *цвісти* співвідноситься за видом одразу з кількома префіксальними утвореннями, як-от: *зацвісти*, *розцвісти*, *відцвісти*. Характерною особливістю цієї моделі є те, що над кожною з цих префіксальних форм надбудовується суфіксальна видова пара: *зацвісти* – *зацвітати*, *розцвісти* – *розцвітати*, *відцвісти* – *відцвітати*. Отже, вихідне дієслово недоконаного виду в межах одного ЛСВ стає центром розгалуженої системи кореляцій, що забезпечують точну передачу фазових характеристик дії.

Найскладніший тип, де у першому ЛСВ дієслово має кілька префіксальних відповідників, кожен з яких утворює власну суфіксальну пару, а в другому ЛСВ – залишається одновидовим. Наприклад, дієслово *киснути*:

ЛСВ 1 (ставати кислим): *киснути* – *закиснути* / *закисати*, *прокиснути* / *прокисати*, *скиснути* / *скисати*. Молоко може *закиснути* або *скиснути*, і кожен із цих процесів має свій тривалий відповідник. ЛСВ 2 (бути в пригніченому настрої, нудьгувати). У переносному значенні дієслово описує емоційний стан, який не має

чіткої межі завершення. Ми кажемо, напр.: «*Він вічно кисне вдома*», але не вживаємо тут форми *закисне* чи *скисне* для опису цього постійного характеру людини.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок. Отже, проведене дослідження лексико-граматичної категорії аспектуальності в системі українського дієслова дає підстави констатувати, що видовий потенціал слова перебуває у нерозривній діалектичній єдності з його семантичною структурою. Встановлено, що функціонування видових кореляцій безпосередньо зумовлене полісемією: кожен лексико-семантичний варіант (ЛСВ) багатозначного дієслова здатний формувати власну траєкторію видотворення, що дозволяє розглядати видову пару не як відношення між лексемами в цілому, а як кореляцію конкретних значень. Аналіз підтвердив поліфункційність префіксальних засобів, які одночасно виступають інструментами деривації та формотворення, де основним критерієм чистовидової пари залишається семантична тотожність дієслів недоконаного й доконаного виду. На основі розгалуженої системи ЛСВ у статті систематизовано кілька моделей видотворення – від елементарних, де спостерігається повний збіг видових пар в усіх значеннях (на кшталт *гриміти* – *прогриміти*), до складних диференційованих структур. Останні характеризуються наявністю в одного дієслова як видово співвідносних значень, так і значень у статусі *imperfectum tantum*, що описують постійні властивості чи неграничні стани. Особливу увагу приділено моделям із синонімічною префіксацією та вторинною суфіксальною імперфективацією, які створюють багаторівневу систему відповідників для точного вираження фазових характеристик дії. Виявлена функційна надмірність мовної системи, за якої категорія виду дублюється різними морфологічними засобами, свідчить про високу адаптивність дієслівної парадигми. Представлений підхід

до аналізу аспектуальності крізь призму полісемії дозволяє зняти низку теоретичних суперечностей у кваліфікації афіксальних утворень та забезпечує ґрунтовну базу для подальших лексикографічних розвідок і студій із українського мовознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Городенська К. Морфологічні категорії дієслова у традиційних і нових семантико-граматичних вимірах. *Мовознавство*. 2024. № 1. С. 39–47.
2. Загнітко А. Теоретична грамати́ка української мови. Морфологія. Синтаксис. Донецьк : ТОВ «ВКФ «БАО», 2011. 992 с.
3. Задорожній В. Особливості видотворення в дієсловах на *-ати* в українській мові. *Дивослово*. 2020. № 9. С. 33–41.
4. Калько М. Аспектуальність : категоризація, класифікація і репрезентація в сучасній українській літературній мові : Монографія. Черкаси : Видавець Чабаненко Ю., 2008. 384 с.
5. Колібаба Л. Сучасні тенденції видотворення дієслів в українській літературній мові. *Мова. Свідомість. Термін. Суспільство* : зб. наук. пр. Черкаси : ЧДТУ, 2020. Вип. 2(3). С. 78–92.
6. Плющ М. Я. Грамати́ка української мови. Морфеміка. Словотвір. Морфологія. Підручник. 2-е вид. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2010. 328 с.
7. Русанівський В. М. Структура українського дієслова. Київ : Наукова думка, 1971. 315 с.
8. Сучасна українська літературна мова / За ред. А. П. Грищенка [Підручник]. Київ : Вища школа, 1997. 493 с.
9. Фурса В. Типові керовані форми дієслів руху / переміщення в українській літературній мові. *Studia Ucrainica Varsoviensia*. 2021. № 9. С. 67–77.

REFERENCES

1. Horodenska, K. (2024). Morfolohichni katehorii diieslova u tradytsiinykh i novykh semantyko-hramatychnykh vymirakh [Morphological categories of the verb in traditional and new semantic-grammatical dimensions]. *Movoznavstvo*, (1), 39 – 47 [in Ukraine].
2. Zahnitko, A. (2011). *Teoretychna hramatyka ukrainskoi movy. Morfolohiia. Syntaksys* [Theoretical grammar of the Ukrainian language. Morphology. Syntax], Donetsk : TOV «VKF «BAO» [in Ukraine].
3. Zadorozhnyi, V. (2020). Osoblyvosti vydotvorennia v diieslovakh na *-aty* v ukrainskii movi [Features of aspect formation in verbs ending in *-aty* in the Ukrainian language]. *Dyvoslovo*, (9), 33–41 [in Ukraine].
4. Kalko, M. (2008). *Aspektualnist : katehoryzatsiia, klasyfikatsiia i reprezentatsiia v suchasni ukrainskii literaturnii movi* [Aspectuality :

- Categorization, classification and representation in the modern Ukrainian literary language] [Monograph]. Vydavets Chabanenko Yu. [in Ukraine].
5. Kolibaba, L. (2020). Suchasni tendentsii vydotvorennia diiesliv v ukrainskii literaturnii movi [Modern trends in the aspect formation of verbs in the Ukrainian literary language]. *Mova. Svidomist. Termin. Suspilstvo*, 2(3), 78–92 [in Ukraine].
 6. Pliushch, M. Ya. (2010). *Hramatyka ukrainskoi movy. Morfemika. Slovoivir. Morfolohiia* [Grammar of the Ukrainian language. Morphemics. Word formation. Morphology] (2nd ed.). Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukraine].
 7. Rusanivskyi, V. M. (1971). *Struktura ukrainskoho diieslova* [The structure of the Ukrainian verb]. Naukova dumka [in Ukraine].
 8. Hryshchenko, A. P. (Ed.). (1997). *Suchasna ukrainska literaturna mova* [Modern Ukrainian literary language]. Vyshcha shkola [in Ukraine].
 9. Fursa, V. (2021). Typovi kerovani formy diiesliv rukhu / peremishchennia v ukrainskii literaturnii movi [Typical controlled forms of verbs of motion / movement in the Ukrainian literary language]. *Studia Ucrainica Varsoviensia*, (9), 67–77 [in Ukraine].

ЗМІСТ**Педагогіка**

Безпала Ольга, Леміш Наталія. Формування навичок академічного письма українською та англійською мовами у студентів економічних спеціальностей	5
Заболотна Тетяна. Лінгводидактичний аналіз мовленнєвих девіацій та труднощів учнів у процесі усної комунікації	22
Іващенко Оксана, Ненько Юлія, Литвиненко Ольга. Опанування термінологічного апарату цивільного захисту у процесі англійської підготовки у ЗВО	34
Онищенко Наталія, Омельченко Євгеній. Застосування проєктних технологій в освітньому процесі закладів вищої освіти	47
Перебийніс Юлія. Мотивація майбутніх правників у процесі підготовки до професійно орієнтованої комунікації іноземною мовою на початковому етапі	67
Сердюк Наталія. Графологічні девіації художнього дискурсу в контексті навчання англійської граматики та академічного письма	81
Сєрих Тетяна. Формування мовної грамотності здобувачів освіти засобами інтерактивних онлайн-ресурсів	98
Токмань Ганна. Прочитання мілітарних мотивів у новелах Марка Черемшини на уроках української літератури в закладах загальної середньої освіти	120
Христинч Ніна, Шевченко Марина. Методика навчання студентів мовних спеціальностей прецедентним феноменам у контексті міжкультурної комунікації (на матеріалі української, англійської, французької та німецької мов)	133
Христюк Анна, Сєчка Світлана. Формування навичок англійської онлайн-комунікації студентів у процесі професійної підготовки	146
Черниш Наталія. Міфопоетичні та фольклорні архетипи як засіб формування національної ідентичності учнів	158

Chubina Tetyana, Kryshstal Alina, Fedorenko Yanina. Outcomes of Implementing a Program for the Development of Academic Culture in Higher Education Students in the Process of Teaching Social Sciences and Humanities	171
Шемуда Марина. Моделювання індивідуальних траєкторій навчання іноземної мови здобувачів у гетерогенному освітньому середовищі	184
Юрійчук Наталія, Савенко Людмила. Інтерактивні технології навчання української мови як засіб підвищення навчальної мотивації учнів базової школи	197
<u>Філологія</u>	
Білобровська Катерина. Концепт «сон»: творчі візії Б. Антоненка-Давидовича	208
Бродюк Юлія, Білоусько Святослав. Жанрова модифікація повісті Ю. Іздрика «Острів КРК»	236
Кардаш Лариса, Кулик Олена, Овсієнко Людмила. Типологія видових опозицій багатозначних дієслів у сучасній українській мові	246
Козубенко Леонід. Проблема становлення особистості підлітка у повісті Ніни Бічуї «Шпага Славка Беркути»	260
Левченко Тетяна. Антропоморфна метафора в сучасному українському медіадискурсі	272
Мовчан Лариса, Дрейчук Олеся. Переклад як засіб формування іншомовної комунікативної компетентності	287
Тютюнник Оксана. Рецепція зарубіжної літератури в епістолярії Пантелеймона Куліша (на матеріалі кореспонденцій 1841-1850 років)	302
Шопін Павло. Перекладацька автоетнографія: до проблеми типологізації	315

ТЕОРЕТИЧНА І ДИДАКТИЧНА ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Серія «Педагогіка»

Серія «Філологія»

ВИПУСК 41

Комп'ютерна верстка: Домбровська Я.

Формат 60X84 1/16. Папір офсетний.

Гарнітура Times New Roman, колонтитули Candara.

Наклад 12. Зам. № 09/26 Ум. друк. арк. 14.

Виготівник: ФОП Домбровська Я. М.,

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції

ДК № 6366 від 22.08.2018 р.

08055, Київська обл., Макарівський р-он, с. Вільне,

вул. Чапаєва, 16а, e-mail: devis519@ukr.net